

CHIȘINĂU: LA CUMPĂNA „SCOATERII DIN ASCUNDERE” (interviu cu academicianul Mihai Cimpoi)

– În „Război și pace”, Lev Tolstoi sugerează că spiritul locului poate fi surprins prin contemplarea de pe o înălțime, în lumină potrivită, a imaginii de ansamblu a orașului cu tot cu împrejurimi. De pe care înălțimi ați putut surprinde *genius loci* al Chișinăului? Cum ați descrie, domnule academician Mihai Cimpoi, caracterul individual al orașului nostru?

– Am cunoscut/cunosc trei Chișinăuri – diferiți ca întindere, ca aglomerație urbană, ca tablou etnolingvistic, dar foarte apropiați și contopiți într-o imagine unitară ca *forma mens*, ca habitat, ca biotop. Mă refer – bineînțeles – la o adânc înrădăcinată convingere că e o localitate de *marginie*, de *provincie*, convingere nutrită și de răutăcioasa identificare pușkiniană cu *pustiul*, făcută în calitatea acestuia de exilat-spion (cu leafă de la Departamentul de Externe al Rusiei). Este un Chișinău ca sat sau târg, cu pecetea adâncă a anonimului, descris de călătorii străini. Un Chișinău negruzgian, semipatriarhal, văzut ca o staniște, ca un fief de petrecere a străinilor de toată speța. Și un Chișinău de azi; de fapt, un megalopolis, întins pe o suprafață mai mare decât Parisul, cu o topografie dispusă alandala după voia multilor arhitecți ce s-au perindat și a celor aruncați în goana după spații din zilele noastre. E greu de găsit azi un loc anume din care poți face un tur de orizont, o panoramare ce să-i surprindă adevăratul profil. La începutul anilor '60 ai secolului al XX-lea era încă un oraș ce putea fi crezut o oază de tihnă câmpenească, un *otium* virgilian cu aer curat, îmbibat primăvara cu miresmele florilor de tei și salcâm, iar toamna cu arome de busuioacă, fiindcă pe lângă case locuitorii mai creșteau butuci de vie sau lăsau să se întindă loazele de viță peste galeriile dintre clădiri. Jean-Paul Sartre era întrebat insistent, în timpul vizitei la Chișinău din 1968, ce părere are despre „noul aspect” al orașului și, după un moment de tăcere, a răspuns: „Mie-mi place vechiul Chișinău...”.

– Modernitatea urbană a Chișinăului este produsul ultimelor secole, răstimp în care s-au succedat și s-au suprapus câteva paradigme culturale. Cum arată, în viziunea Dumneavoastră, Chișinăul actual ca topos cultural? Cum ați defini în cadrul culturii române un „discurs cultural chișinăuian”?

– În ciuda schimbării aleatorii de paradigme, în pofida faptului că mai este crezut o localitate de *marginie* și ilustrează un *marginarism* evident, Chișinăul are un „discurs cultural” indiscutabil, întemeiat pe ceea ce numeam „întoarcere la izvoare”, la matricea stilistică firească, la un românism cultural fervent și consecvent, depistabil în literatură, muzică, în artele plastice.

– Ați dedus, deși sub semnul unui „se pare”, marca ontologică a Chișinăului ca „închidere” cu referire și la „orizontul închis” basarabean, despre care vorbea George Meniuc. Această „închidere” („învăluitul”, „acoperitul”, „ascunsul” la Heidegger) ființială a Chișinăului este ca și documentată istoric și literar în ultimele două secole. Are oare Chișinăul vocația „secretului”?

– „Orizontul închis” nu are, la Meniuc, o conotație filosofică, ci cea de „marginarism”, de condamnare la ceea ce Mircea Eliade denumea „teroare istorică” și de claustrare într-un cerc destinal „blestemat” (ceva de ordinul „blestemului valah” al lui Cioran). „Secretul” este, bineînțeles, pecetea *vechimii* care „se ascunde” în zonele ce poartă și niște denumiri sugestive, precum Schinoasa, Otovasca, Ceucari, Poșta Veche, Valea Morilor, Melestiu, Sculeni, Valea Crucii, Visterniceni, Ciocana Nouă. Întâmplarea face să fi locuit, în anii studenției, la Otovasca și Visterniceni în case de lut și bârne și cu poduri din grinzi prin care se vedeau, noaptea, stelele. Veneam la Universitate și pe la redacții pentru a propune câte-un articol în cizme. Anumite străzi, înnorioate cumplit, puteau fi străbătute numai cu astfel de încălțăminte. Taina Chișinăului, pe care n-au perceput-o nici poezii, stă în această legătură organică cu natura, observabilă și astăzi în pâlcurile de copaci cu hățșuri încă sălbatice, în izvoare, în blagiana alternare deal-vale, în stufărișul des din albia Băcului. Această pecete a *vechimii*, a organicismului (filosofic vorbind) nu au putut-o șterge clădirile – cu multe etaje („flăcările”), nici construcțiile kitsch ale celor cu dare de mână.

– Mitologia culturală a Chișinăului include printre temele predilecte pe cea a orașului de sub oraș, a galeriilor subterane, care ar avea o vechime de sute (mii?) de ani și ar forma o rețea extinsă cu mai multe intrări-ieșiri. Săpăturile făcute cu ocazia

edificării unor clădiri în zona istorică a orașului confirmă presupuziția. Ce alte legende, istorisiri chișinăuene au suscit curiozitatea intelectuală a generației șaizeciste?

– Chișinăul e cel care s-a impus ca așezare urbană în ultimul timp, cu istoria lui recentă. Dacă există și un Chișinău „protoistoric”, adică dinainte de prima lui atestare documentară, cu o istorie secretă, precum afirmați, ar trebui să fie desecretizată cu documentele pe tapet, precum zicea Eminescu, și nu dedusă din presupuziții și legende născocite.

– Pentru toate generațiile postbelice de intelectuali și artiști basarabeni Chișinăul ca spațiu public începe la Biblioteca. Acolo era orașul în oraș, acasa de la oraș. Înainte de a fi un refugiu personal din calea orașului sovietic, era un loc de regăsire a destinului cultural colectiv. Cât Chișinău este în biblioteca Dumnevoastră? Ce alte locuri semnificative din Chișinăul anilor 60 au un rol cultural paradigmatic?

– Bine ziceți: loc de refugiu. Este ceea ce a fost pentru mine Biblioteca Națională (pe atunci „N. K. Krupskaja”; studenții ironizau cumplit spunând „mă duc la femeia lui Lenin”). Pentru mine, ca și pentru mulți colegi ai mei, deveniți scriitori, oameni de cultură, cercetători, Biblioteca, și nu Universitatea, cu mulți profesori dogmatici și cu cultură sărăcuță, a fost reala *alma mater*. Am fost școliți cu adevărat și de Teatrul „Luceafărul”, și de filmele românești care se proiectau în Sala Verde a Cinematografului „Biruința” (azi „Odeon”), și de micile concerte care se dădeau înainte de filme, cu Nicolae Sulac și Isidor Burdin, și de cenaclurile conduse de Liviu Deleanu și apoi de Liviu Damian de la *Tinerimea Moldovei*, și de întâlnirile cu scriitorii, cele cu Grigore Vieru, Victor Teleucă, Ion Druță rămânând memorabile, și de filmele lui Emil Loteanu, singurele care rula în românește. Biblioteca mea personală e foarte bogată în Chișinăuiana cultural-documentară, începând cu *Dicționarul geografic al Basarabiei* (1904) de Zamfir Ralli-Arbore, cu *De la Basarabia rusească la Basarabia românească* (vol. I, 1926) de Onisifor Ghibu, până la cărțile documentate ale lui Iurie Colesnic, *Chișinăul în literatură, O călătorie de la Petersburg la Chișinău* (1920) a lui Leon Donici-Dobronravov, studiul recent despre Chișinăul secolului al XIX-lea al Alionei Grati și multe altele.

– Deși literatura de limbă română din Chișinău, inclusiv a optzeciștilor, are o tematică prepon-

derent rurală, am putea distinge totuși, fără a ne aventura să vorbim de citadinism chișinăuian, o serie de opere de inspirație urbană. Cui i-a reușit, în opinia Dumnevoastră, cea mai inspirată citire a „textului” chișinăuian?

– „Textul” chișinăuian a fost citit, în cheie mitopo(i)etică, de Nicolai Costenco, Magda Isanos și George Meniuc, într-o măsură oarecare de Vera Malev în romanul despre Maria Cebotari, iar mai aproape de noi, în registru satiric, de Val Butnaru și Dumitru Crudu.

– Domnule academician, locuiți în Chișinău de peste 50 de ani. Cum arată, în viziunea Dumnevoastră, un adevărat chișinăuian?

– Un adevărat chișinăuian ar trebui să arate ca un intelectual rasat, tobă de cultură și cu spirit european, în felul lui Emil Loteanu, Mihail Grecu, Alexandru Cosmescu, Igor Crețu, Gheorghe Dimitriu, iar mai aproape de noi Valeriu Matei.

– Cred că avem probleme grave de memorie culturală. Orașul istoric a fost construit de Imperiul Rus pentru a servi interesele imperiale rusești în regiune. Profilul urban al burgului a fost așezat în istorie de neamțul Schmidt, de italianul Bernardazzi, dar și de basarabeni Șciusev, Katz, Voitzechovsky. Ce ne facem cu acest patrimoniu construit, care este distrus barbar sub privirile indifferente ale mediului nostru cultural și academic? Este oare acest patrimoniu redundant culturii române?

– Profilul urban polietnic, pluriperspectiv, mozaicat-heteroarhitectonic – de la barocul somptuos al Casei Hertza, elegantele căsuțe cu creneluri din secolul al XX-lea la „corobcile” de tip sovietic și mohorâtele clădiri de fabrici din zona industrială – trebuie păstrat ca document istoric al stratificărilor arhitecturale și ca semne de rezistență și supraviețuire a ceea ce numeam partea organică sau organicistă (aproape de natură) a orașului. Nemții au demolat toate clădirile de tip sovietic din Berlin. Nu suntem nemți, nu dispunem de forțe materiale să facem același lucru, dar ar trebui să avem o reală voință de a ne debarasa de mentalitatea învechită în toate domeniile, inclusiv în urbanistică.

– Ați putea invoca o culoare, un sunet, o imagine, un cuvânt ca trăsătură distinctivă a Chișinăului? Care ar fi un supranume al Chișinăului?

– Culoarea ar fi cea verde, simbolizând viul, naturaletea, organicul (de care tot vorbesc). Sunetul ar fi

cel al tălâncii mioritice (de care nu ne putem despărți). Imaginea ar fi „zimbru sombru și regal” sau crucea și sabia pe care le ține în contrast simbolic Ștefan cel Mare și Sfânt. Cuvântul ar fi, probabil, „răbdare” (cuvânt dacic), care semnifică rezistența în fața terorii istoriei, a tuturor valurilor/vânturilor ei. Un supranume (poreclă) potrivit(ă) ar fi CHINȘINĂU.

– Care ar fi pentru Dumneavoastră, domnule academician, cea mai utopică idee reală pentru Chișinăul secolului XXI?

– Cea mai utopică dar și cea mai reală idee pentru secolul al XXI-lea, care iată se scurge vertiginos, ar fi, cum zicea distinsul cărturar Edgar Papu, un oraș cu vocația monumentalității, bineînțelese valorice, culturale, artistice.

– **Domnule academician, Vă mulțumesc.**

Alexandru CORDUNEANU